

УДК 611.814.3:599.323.4:001.8

© Пикалюк В.С., Бессалова Е.Ю., 2011

ВОЗМОЖНОСТИ МАКРО-МИКРО-АНАТОМИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ ГИПОФИЗОВ БЕЛЫХ КРЫС

Пикалюк В.С., Бессалова Е.Ю.

ГУ «Крымский государственный медицинский университет им. С.П. Георгиевского»

Пикалюк В.С., Бессалова Е.Ю. Возможности макро-микро-анатомических методов в исследовании гипофизов белых крыс // Украинский морфологический альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 200-202.

Проведен анализ возможностей использования различных морфологических методик для исследования гипофизов крыс на органном и тканевом уровнях организации с учетом их информативности. Показано, что макро-микро-анатомические методы незаменимы в исследовании структуры гипофиза, наряду с другими методами световой и электронной микроскопии.

Ключевые слова: гипофиз, анатомия, методы, белые крысы.

Пикалюк В.С., Бессалова Е.Ю. Можливості макро-микро-анатомічних методів дослідження гіпофізів білих щурів // Український морфологічний альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 200-202.

Проведений аналіз можливостей використання різних морфологічних методик для дослідження гіпофізів білих щурів на органному і тканинному рівнях організації з врахуванням їх інформативності. Макро-микро-анатомічні методи незамінні в дослідженні структури гіпофіза, поряд з іншими методиками світлової та електронної микроскопії.

Ключові слова: гіпофіз, анатомія, методи, білі щури.

Pikalyuk V.S. Bessalova Ye.Yu. Macro-micro-anatomic method possibilities of whiterats' hypophysis research // Украинский морфологический альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 200-202.

The analysis of different morphological methods for rats' hypophysis research on the organ and tissue levels are described in the article. It is set that macro-micro-anatomic methods are irreplaceable in research of hypophysis structure, as other histochemical and electronic microscopy methods.

Key words: hypophysis, anatomy, methods, white rats.

Введение. Гипофиз, как производное двух зачатков – эпителиального и нейрального, является связующим звеном нервной и гуморальной регуляции, а также центральным органом нейро-иммуно-эндокринной регуляторной системы организма [1]. Исследование гипофиза лабораторных грызунов представляет большой интерес для медико-биологических наук. Крысы – универсальные лабораторные животные, показатели нормы у которых широко изучены и стандартизированы; это одна из самых многочисленных и процветающих групп плацентарных млекопитающих, отличаются высоким темпом репродукции, частой сменой поколений, что удобно для изучения возрастной динамики морфологических показателей и физиологических процессов. Крысы – полиэстричные млекопитающие, с эстральным циклом длительностью 4-5 дней, состоящим из четко дифференцированных стадий, в связи с чем, крысы являются основным объектом, используемым для стандартизации гормонов и экспериментов по изучению эндокринных желез [2, 3], что обуславливает актуальность данной работы.

В настоящее время широко используются преимущественно иммуногистохимические и электронно-микроскопические методы исследования гипофиза. Однако, на наш взгляд, исследование структуры гипофиза на органном и гистотопографическом уровнях с использованием классических и новых методик, наряду с методами, изучающими тонкую структуру органа, также высоко информативно и целесообразно.

Цель: на основании собственных исследований проанализировать информативность различных морфологических методик для изучения структуры гипофизов крыс на органном и тканевом уровнях организации.

Научные результаты и их анализ. У половозрелых крыс идентификация гипофиза не сложна, при работе с крысами целесообразно следовать рекомендациям, разработанным для выделения эндокринных органов у мелких грызунов [4]. Для открытия доступа к гипофизу вскрывают черепную коробку, отделяя крышу мозга от его основания, ло-

паточкой выделяют головной мозг. При этом обрываются черепно-мозговые нервы и воронка гипофиза, связывающая его с гипоталамической областью, гипофиз остается в полости турецкого седла, поскольку закреплен отростком твердой мозговой оболочки. После пересечения листков *durae matris encephali* по бокам гипофизарной ямки, гипофиз осторожно извлекают лопаточкой с тупыми краями, избегая отделения аденогипофиза от нейрогипофиза.

При исследовании структуры гипофизов подопытных животных даже на органном уровне часто выявляется выраженный эффект экспериментального воздействия [3, 5]. Поэтому целесообразно последовательное использование полного спектра морфологических методов для изучения гипофиза на всех уровнях организации.

Помимо описания гипофиза белых крыс визуально и при помощи лупы информативны следующие органомерические методы исследования: измерение абсолютной массы на торсионных весах (мг); вычисление относительной массы по формуле: $M_{отн} = \frac{M_{абс}}{M_{жив}} \times 100\%$, где $M_{отн}$ – относительная масса (%), $M_{абс}$ – абсолютная масса (г), $M_{жив}$ – масса животного (г); вычисление индекса воздействия экспериментальных условий I (при значении $I > 1$ – индекс стимуляции, при значении $I < 1$ – угнетения) по формуле: $I = \frac{M_o}{M_k}$, где M_o – средняя величина массы гипофиза в опыте (мг), M_k – в контроле (мг); определение длины, ширины и высоты гипофиза при помощи штангенциркуля (мм); вычисление объема методом исследования объема вытесненной жидкости или по формуле расчета объема эллипсоидных органов [6]: $V = \frac{\pi ABC}{6}$, где V – объем (мм³), A – длина (мм), B – ширина (мм), C – высота (мм); вычисление удельного веса по формуле: $P_{уд} = \frac{M_{абс}}{V}$, где $P_{уд}$ – удельный вес (мг/мм³), $M_{абс}$ – абсолютная масса (мг), V – объем (мм³). Удобно пользоваться терминами, соответствующими анатомическому положению гипофиза в полости черепа: гипофиз расположен максимальным (поперечным) размером фронтально, соответствующим длине гипофиза как физического тела; средний (передне-задний) размер его (ширина) рас-

положен сагітально, менший (висота) - вертикально.

При органомертичному дослідженні гіпофізів білих крыс різного віку та статі нами виявлен ряд особливостей. У молодих тварин з масою тіла менше 160-200 грамів органомертичні дослідження гіпофіза супроводжуються більшою погрешністю вирахувань, тому дослідження нативних органів цілесообразно лише у половозрілих крыс. Гіпофіз самок переважає за масою та розміром, порівняно з гіпофізом самців. Розмірні-вагові показники гіпофіза самок пов'язані з репродуктивним статусом: маса, розміри та об'єм гіпофізів самок, які мали приплод, не залежать від терміну вагітності, переважають показники неродивших самок. Найбільший поперечний розмір гіпофіза є стабільним показником, а найменший, вертикальний розмір, навпаки, - лабільним, саме цей параметр, як правило, обумовлює відмінності об'єму органу у крыс різних груп в залежності від статі, репродуктивного статусу та експериментальних впливів. Гіпофізарно-мозговий індекс є більш чутливим, ніж відносна маса гіпофіза. Динаміка удільної ваги гіпофіза крыс, як правило, мінімальна.

Багато численні методи світлової мікроскопії при дослідженні гіпофіза також дають суттєву інформацію про структуру залізки. Після заливки гіпофізів у парафін по стандартній методиці та виготовлення максимальних парафінових срезів органу використовують оглядові методи фарбування та гистометричні методи. На мікрофотографіях максимальних парафінових срезів, зроблених за допомогою комп'ютерного аналізу мікроскопічних зображень з збільшенням в 40 разів, зручно проводити біометричні дослідження на тканинному рівні. План-схема біометричного дослідження гіпофіза з урахуванням його специфічних особливостей може бути такою: визначення довжини (мкм), ширини (мкм), площі максимального срезів гіпофіза (мкм²), середньої товщини проміжної частини (мкм), а також абсолютних та відносних площей його частин (%).

На максимальних поперечних парафінових срезів гіпофізів, аденогіпофіз значно переважає над нейрогіпофізом, покриваючи його з трьох сторін. Проміжкова частинка гіпофіза крыс розвита, вона щільно прилягає до нейрогіпофізу, повторюючи його контури, її товщина на поперечному срезі неоднорідна, вона збільшується на периферії органу та зменшується до центральної частини. Наші дослідження показали, що при дослідженні нативних гіпофізів відмінності розмірів гіпофіза крыс можуть бути виражені, в першу чергу, за рахунок висоти та об'єму. Тобто, дослідження нативного органу має велике переваження порівняно з плоскостним дослідженням в зв'язі з можливістю адекватного об'ємного аналізу, що робить актуальними цифрові методи об'ємної реконструкції. Важливо врахувати, однак, що гистологічна провідка, що призводить до обезживання, змінює лінійні параметри. Серед планіметричних методик найбільш інформативно дослідження динаміки співвідношення площей частин гіпофіза, що відображає анатомічну перебудову.

В експериментальній морфології загальна динаміка структурних змін гіпофізів адекватно відображається на оглядових гистологічних срезів, виявляючи загальні патологічні процеси, спрямованість біохімічних змін та специфічність

зміни тканин та клітин органу, чітко вказуючи напрямки подальших досліджень на клітинному та субклітинному рівнях організації, що суттєво підвищує наукову цінність результатів.

Серед оглядових гистологічних методик з використанням декількох фарб при фарбуванні аденогіпофіза, особливу увагу традиційно приділяють методам фарбування, хімізм яких пов'язаний з диференційованим фарбуванням різних структур в залежності від їх кислотно-основних властивостей. Для дослідження гистології клітин гіпофіза, зручно використовувати в порівнянні фарбування гематоксином та еозином класичическим способом та по А.І. Брусиловському (АВНхЕ) [7, 8]. Метод А.І. Брусиловського передбачає використання гематоксилину та еозину в зворотній послідовності. В класичическій методиці гематоксин використовується як перший фарб, він з'єднується з кислотами та кислотою частиною амфотерних сполук, а еозин як другий фарб з'єднується з основами та залишковою частиною амфотерних сполук. В методі А.І. Брусиловського, коли еозин використовується як перший фарб, а гематоксин як другий, протилежний процес, амфотерні сполуки більшою частиною реагують з кислотним фарбом, а залишок їх частини - з основним. Еозин фарбує структурні білки, інтенсивність фарбування залежить від співвідношення катіонів та аніонів, на що, в кінцевому підсумку, впливає накоплення або втрата амфотерних сполук. Використання обох методик спрощує задачу дослідження хімії клітин та міжклітинного речовини. При фарбуванні серійних срезів класичическим способом та АВНхЕ видна динаміка структур за рахунок найважливіших білків, які є амфотерними сполуками. Ці два методи успішно доповнюють один одного в загальному розумінні функціонування клітинної системи: кислотно-основні межі при використанні класичическої методиці можуть не відповідати границям між структурами, в процесі дозрівання клітин вміст ДНК та амфотерних білків значно змінюється, даний спосіб дозволяє чітко диференціювати ці біохімічні процеси. Метод АВНхЕ зручний для дослідження аденогіпофіза, де гистохімічні процеси забезпечують кліткам різних типів наявність базофільних, оксифільних або хромофільних властивостей.

Висновки: Гіпофіз половозрілих білих крыс доступний макрометричному та гистологічному дослідженню. Динаміка анатомічних параметрів є первинним орієнтиром в інтерпретації результатів морфологічного дослідження, гистологічне планіметричне дослідження та аналіз гистологічних срезів органу з використанням оглядових фарб дає суттєву інформацію про напрямки структурних змін та є незамінним для подальшої оцінки змін клітинних та субклітинних структур. Пренебреження дослідженням морфології гіпофіза на органічному та тканинному рівнях дослідження може призвести до фрагментарності та суттєво ускладнити інтерпретацію отриманих результатів.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гриневич В.В. Основи взаємодії нервової, ендокринної та імунної систем / Гриневич В.В., Акмаев І.Г., Волкова О.В. - СПб.: Simposium, 2004. - 159 с.

2. Нозарачев А.Д. Анатомия крысы (лабораторные животные) / А.Д. Нозарачев, Е.А. Поляков. – СПб.: Лань, 2001. – С. 159.
3. Бессалова С.Ю. Морфологічні зміни органів нейроендокринної системи самок ссавців при парентеральному введенні ксеногенної спинномозкової рідини / С.Ю. Бессалова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «медицина». – 2008. – Вип. 33. – С. 10-13.
4. Каширина Н.К. Методика выделения и идентификации органов эндокринной секреции у мышей/Н.К. Каширина // Бюллетень экспериментальной биологии и медицины. – 1987. – Т. 3, № 5. – С. 630-631.
5. Фомина К.А. Органометрические показатели гипофиза после двухмесячного воздействия спиртовой настойки эхинацеи/ К.А. Фомина // Вісник морфології. – 2010. – Т. 16, № 2 – С. 323-326.
6. Автандилов Г.Г. Медицинская морфометрия. Руководство. / Автандилов Г.Г. – М.: Медицина, 1990. – 384 с.
7. Брусиловский А.И., Бессалова Е.Ю., Королев В.А. Реверсивный принцип использования гистологических красителей для анализа амфотерных соединений / А.И. Брусиловский, Е.Ю. Бессалова, В.А. Королев // Материалы IX Международного конгресса Международной ассоциации морфологов. Морфология. – 2008. – Т. 133, №. 2 – С. 21.
8. Arkadiy I Brusilovskiy. AB H&E And Reproductive System / Arkadiy I Brusilovskiy, Vitaliy A. Korolev, Yevgeniya Yu. Bessalova.// New philosophy in histotechnology. Special publication for annual meeting of California society for histotechnology, 2007. – P. 7.

Надійшла 12.09.2011 р.
Рецензент: проф. С.А.Кашенко

УДК 611.61.018: 531.5:613.693

© Пикалюк В.С., Волковец Д.В., Нечипоренко Г.В., Кривенцов М.А., 2011

УЛЬТРАМИКРОСКОПИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПАРЕНХИМЫ ПОЧКИ ПОД ВОЗДЕЙСТВИЕМ ГИПЕРГРАВИТАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ИЛИ ФАРМАКОЛОГИЧЕСКОГО МЕТОДОВ КОРРЕКЦИИ

Пикалюк В.С., Волковец Д.В., Нечипоренко Г.В., Кривенцов М.А.

ГУ «Крымский государственный медицинский университет имени С.П.Георгиевского», г. Симферополь

Пикалюк В.С., Волковец Д.В., Нечипоренко Г.В., Кривенцов М.А. Ультрамикроскопические изменения паренхимы почки под воздействием гипергравитации в условиях применения физического или фармакологического методов коррекции // Украинский морфологический альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 202-205.

В эксперименте исследованы ультраструктурные изменения клеток паренхимы почки крыс при воздействии гипергравитации на протяжении 10 и 30 дней на фоне применения физического или фармакологического метода защиты. По результатам ультраструктурного анализа выявлено, что клетки паренхимы почки претерпевают значительные изменения в виде дистрофии клеток, нарушения энергетического метаболизма и трофических процессов. На ультрамикроскопическом уровне выявлено коррипирующее действие глутаргина при 10-кратном воздействии перегрузок.

Ключевые слова: гипергравитация, почка, ультраструктура.

Пикалюк В.С., Волковец Д.В., Нечипоренко Г.В., Кривенцов М.А. Ультрамикроскопічні зміни паренхіми нирки при дії гіпергравітації за умов застосування фізичного та фармакологічного методів корекції // Український морфологічний альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 202-205.

В експерименті досліджено ультраструктурні зміни клітин паренхіми нирки щурів при дії гіпергравітації протягом 10 та 30 діб за умов застосування фізичного або фармакологічного метода корекції. За результатами ультраструктурного аналізу виявлено, що клітини паренхіми нирки значно змінюються при дії гіпергравітації, характеризуючись дистрофією клітин, порушеннями енергетичного метаболізму та трофічних процесів. На ультрамикроскопічному рівні виявлено коригуючу дію глутаргину при 10-кратній дії перевантажень.

Ключові слова: гіпергравітація, нирка, ультраструктура.

Pikalyuk V.S., Volkovets D.V., Nechiporenko G.V., Kriventsov M.A. Ultrastructural changes in rat's kidney under influence of the hypergravity factor with physical and pharmaceutical correction methods // Украинский морфологический альманах. – 2011. – Том 9, № 3. – С. 202-205.

The aim of this experimental work is to investigate ultrastructural changes in rat's kidney under the influence of the hypergravity factor for 10 or 30 days with physical and pharmaceutical correction method. Results of the ultrastructural analysis have shown significant changes of the kidney cells. Changes were characterized as dystrophy, disturbances of the energetic metabolism and trophy processes. There was shown, that glutargin has a modest correction action under 10-day influence of the hypergravity factor.

Key words: hypergravity, kidney, ultrastructure.

На всех этапах фило-онтогенеза организм находится под воздействием фактора гравитации (силы тяжести), который неразрывно связан с процессом развития и дифференцировки всех клеточных систем организма [2, 5, 6]. Учитывая постоянство влияния данного фактора, живые организмы и многоклеточные системы в чрезвычайно высокой степени адаптировались к его действию, выработав специфические механизмы, проявляющиеся повседневно, например, в механизмах венозного оттока против силы гравитации. Вместе с тем, организм является крайне не приспособленным к изменению гравитационного компонента, поскольку, с определенной степенью уверенности, можно утверждать, что сила притяжения является константной величиной на протяжении всей

истории существования жизни на Земле. С одной стороны недостаточность приспособительных механизмов в отношении фактора гипергравитации, а с другой стороны - все возрастающая частота воздействия данного фактора на организм человека, ставят перед исследователями задачу определения последствий негативного воздействия перегрузок на различные органы и системы, а также поиска и экспериментального апробирования различных методов защиты от данного воздействия. Учитывая бурно развивающуюся не только военную, но и гражданскую авиацию и коммерческую космонавтику, остро возникает вопрос воздействия неблагоприятных факторов, связанных с полетом, на организм нетренированных лиц, включая детей, подростков и лиц пожилого возраста.